

**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
BÖLÜMÜ**

mm

**Prof. Dr. Mine MENGİ Adına
TÜRKOLOJİ SEMPOZYUMU (20-22 Ekim 2011)
BİLDİRİLERİ**

ADANA-2012

MİHRÎ HATUN'UN İKİ MÜRÂCA'ASI

Prof. Dr. H. Dilek BATISLAM
Çukurova Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
dilekbatislam@gmail.com

ÖZET: XV. yüzyıl Divan edebiyatının kadın şairi Mihrî Hatun, elde divanı bulunan ilk kadın şair olması, padişah ve şehzade meclislerindeki edebî toplantılara katılması, nazire şiirler yazması vb. nedenlerle ilgi çekmiştir. Sade bir dille yazdığı şiirlerinde daha çok duygularını ifade etmeye çalışmış Mihrî Hatun, doğal, samimi ve külfetsiz bir üsluba sahiptir. Divan şiiriyle halk şiirinde ortak kullanılan ve bu iki şiir anlayışının birbirine en yakın örnekleri olarak kabul edilebilecek “dedim-dedi” kalıbıyla sorulu cevaplı, karşılıklı konuşma biçiminde yazılmış “mürâca‘a” örnekleri divan şairlerinin şiirleri arasında da önemli bir yer tutar. Mürâca‘alarda yer verilen “dedim-dedi” kalıbını divan şairleri şiir bütününe yanı sıra beyit bütünü içinde de farklı şekillerde kullanmışlardır. Divan şairlerinin ilgi gösterdiği bu kalıp Mihrî Hatun’un şiirlerinde de çeşitli örnekleriyle karşımıza çıkar. Mihrî Hatun Divanı’nda iki “mürâca‘a” gazel vardır. Bu gazeller dışında da bazı beyitlerde “dedim-dedi” kalıbının yer aldığı görülür. Bildirimizde Mihrî Hatun’un şiirleri arasında bulunan, dil ve anlatım özellikleriyle dikkat çeken bu iki “mürâca‘a” gazeli inceleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Mihrî Hatun, mürâca‘a, divan şiiri.

ABSTRACT: Mihri Khatun, female poet of divan literature in fifteenth century, attracted attention on the grounds that she was the first female poet, attended literary meeting and wrote nazires etc. Mihri Khatun wrote her poems unsophisticatedly and had natural, intimate and easy style. Mürâca‘a had an important place in poems of divan poets. It was used with “dedim-dedi” (I said, S/he said) in divan poetry and folk poetry in common. Divan poets used “dedim-dedi” (I said, S/he said), which has been placed in mürâca‘a, not only in all poems but also in all couplets. “Dedim-dedi” (I said, S/he said) has been placed in Mihri Khatun’s poems in different forms. There are two mürâca‘a gazelles in Mihri Khatun’s Divan. Except of these gazelles, some couplets include “dedim-dedi” (I said, S/he said). In this paper, we will analyse two “mürâca‘a” gazelles of Mihri Khatun.

Key Words: Mihri Khatun, mürâca‘a, divan poetry.

XV. yüzyıl Divan edebiyatının kadın şairlerinden Mihrî Hatun Amasya’da doğmuştur. Babası “Belâyî” mahlası ile şiirler yazan Kadı Hasan Amasyevî’dir. Dedesi ise Halvetî şeyhlerinden Pîr İlyas’tır. Âşık Çelebi, tezkiresinde şairin adının ve mahlasının Mihrî olduğunu belirtir. Diğer tezkireler bu konuda bilgi vermezler. Evliya

Çelebi adının Mihrimah mahlasının Mihrî olduğunu söyler. Son zamanlarda yapılan bazı çalışmalarda şairin adının Fahrünnisâ ve Mihrünnisâ olduğuna dair bilgiler verilse de bunlar kesin olmayan bilgilerdir (Ayan, 1989: 23; Erünsal, 2005: 37; Arslan, 2007: 29).

Şiirlerinden ve kaynaklardan anlaşıldığına göre Mihrî Hatun, kültürlü bir ortamda yetişmiş, Arapça ve Farsçayı öğrenmiştir. Babasının kadı olması nedeniyle dini konularda da bilgi edinmiştir. Çevresinde bilgisi, kültürü, zekâsı ve özellikle de şairliğiyle dikkat çekmiştir. Mihrî Hatun önce II. Bayezid'in sonra oğlu Şehzade Ahmed'in Amasya valilikleri sırasında şehzade sarayı çevresinde oluşan edebî çevreye girmiştir. Dönemin tezkirelerinde verilen bilgilerin çoğu da bu edebî çevrede Mihrî ile diğer şairler arasında geçen olaylarla ilgilidir. Mihrî Hatun'un güzelliği ve hiç evlenmemiş olmasıyla ilgili bazı görüş ve düşünceler de tezkirelerde verilen bilgiler arasında önemli yer tutmaktadır. Tezkirelerde Mihrî'nin Amasya'dan ayrılıp İstanbul'a gidip gitmediği, hayatını nerede ve nasıl geçirdiği ile ölüm tarihine ilişkin çok kesin bilgiler yoktur. Ancak çeşitli kaynaklardaki bilgiler değerlendirilerek tahminen 1512 yılından sonra Amasya'da öldüğü ve dedesi Pîr İlyas'ın tekkesindeki hazîreye defnedildiği söylenmektedir (Ayan, 1989: 23-24; Erünsal, 2005: 37; Arslan, 2007: 33-41).

Elde divanı bulunan ilk kadın şair olması, padişah ve şehzade meclislerindeki edebî toplantılara katılma imkânı bulması, döneminin diğer şairleriyle karşılıklı şiirler yazması vb. nedenlerle Mihrî'nin şiir anlayışı ve şiirlerinin sahip olduğu özellikler ilgi çekmiştir (Arslan, 2007: 43). Sade bir dille yazdığı şiirlerinde daha çok duygularını ifade etmeye çalışan Mihrî Hatun doğal, samimi ve külfetsiz bir üslup kullanmıştır. Tezkire yazarları Mihrî'nin şiirlerinden söz ederken dikkatli davranırlar. Bu durum şairin sade üslubunun o dönemde çok da ilgi gören bir üslup olmayışıyla açıklanabilir (Ayan, 1989: 24-25; Erünsal, 2005: 37; Arslan, 2007: 47).

Necâtî'nin şiirlerini örnek alarak ona nazireler yazan Mihrî nazirelerini Necâtî'ye de göndermiştir. Ancak Necâtî bu durumdan çok memnun olmayıp düşüncelerini bir kıt'a yazarak açıklamıştır. Mihrî'nin Amasya'da tanıştığı II. Bayezid'e kasideler yolladığı ve elde bulunan tek eseri olan divanını da bitirince ona sunduğu bilinmektedir. Ayrıca şair şiirlerinden dolayı 3000 akçe ihsan almıştır (Erünsal, 2005: 37)¹.

Bilindiği gibi "mürâca'a" ya da "muhabereli-şiir" "dedim-dedi" kalıbı kullanılarak, sorulu cevaplı, karşılıklı konuşma biçiminde yazılmış şiirlerdir (Devellioğlu 1993: 731)². İlk örnekleri Kaşgarlı Mahmut'un Divanü Lügati't-Türk adlı eserinde bulunan "dedim-dedi" kalıbıyla yazılmış şiirler "aydum" ve "aydı" kelimeleriyle başlayan iki dörtlük

¹ Mihrî Hatun'un hayatı ve edebî kişiliği hakkında daha ayrıntılı bilgi için: Gönül Ayan, "Mihrî Hatun ve Şiirleri", *Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, C. 5, S.13, Ocak 1989, Ankara 1990, ss. 23-32; *Mihrî Hâtun Divânı*, (hzl. Mehmet Arslan), Amasya Valiliği Yayını, Yayın No:24, Ankara 2007, ss. 15-165. adlı çalışmalara bakılabilir.

² Mürâca'a konusunda daha ayrıntılı bilgi için bk. Kaya, Tâhâ Tuna, *Âştık Tarzı Şiir Geleneğinde "Dedim-Dedi"*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2008.

halindedir. Bu dörtlüklerin konusu aşktır (Ercilasun, 1985: C.I, 122-123). “Dedim-dedi” kalıbı daha sonraki dönemlerde hem halk şiirinde hem de divan şiirinde değişik şekillerde kullanılmıştır. Kaynaklarda bu şiir türünün halk şiirine divan şiirinden geçtiği söylenir (Yardımcı, 1998: 177-182). Ancak bu konuda kesin bir hüküm vermek zordur. Ayrıca, ilk örneklerin İslamî dönem Türk şiirinde kullanıldığı düşünülecek olursa bu örneklerin halk şairleri ve divan şairleri tarafından kültür ve birikimleri ölçüsünde değişik şekillerde işlendiğini söylemek daha doğru olur.

Soru ve cevapları farklı biçimlerde düzenlenen mürâca’aların divan şiirindeki örnekleri genellikle gazel, rubâ’î, kıta, tuyuğ, müseddes veya kaside (Karavelioğlu, 2011: 443-445) nazım şekliyle³ yazılırken halk şiiri örneklerinde bu tür söyleyiş biçimi daha çok koşmalarda görülür. Divan şiirindeki mürâca’alar halk şiirindeki örneklerden farklıdır. Çünkü, divan şiirinde mürâca’adan başka bu tür anlatım özelliklerinin görüldüğü münazara, mülâtafa ve hasb-i hâl adı verilen değişik türler bulunmaktadır. Bu türlerde de divan şairleri soru-cevap ya da karşılıklı konuşmaya dayalı bir anlatım biçimini tercih etmişlerdir. Örneğin; bazı mürâca’alarda şairler “dedim-dedi” kelimelerinin yerlerini değiştirerek “dedi-dedim” şeklinde de kullanmışlardır. Ayrıca bazı örnekler dışında divan şiirinde “dedim-dedi” kalıbına şiirin bütününden çok divan şiirinin biçimsel özellikleri, yapısı dolayısıyla tek beyitte ya da birbirini izleyen iki beyit içinde yer verilmiştir (Batislam, 2000: 150).

Anadolu sahasında halk şiiri örneklerinin günümüze ulaşmadığı XIV. ve XV. yüzyıllarda “dedim-dedi” kalıbını kullanarak mürâca’a yazma geleneğinin divan şiirinde sürdürüldüğü ve yaygın bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Divan şiirinin kuruluş dönemi olan XIV. yüzyılın önde gelen şairlerinden Kadı Burhaneddin’in Divanı’nda sıklıkla “dedim-dedi” kalıp sözlerinin kullanıldığı, karşılıklı konuşma biçiminde düzenlenen şiir örneklerine rastlanır. Şair, “dedim-dedi” kalıbını şiirlerinde alışılmış şekilde kullanmanın yanı sıra ters çevirerek “dedi-dedim” şeklinde ya da “dedim-dediler”, “demiş-dediler” gibi farklı şekillerinden de yararlanmıştır. Rubâîlerinde de kalıbı çeşitlendirerek, aynı dize içinde, dize başı ve içinde ya da ters çevirerek dize başında olmak üzere yer vermiştir. Kadı Burhaneddin zaman zaman Divanü Lugatî’t-Türk’teki ilk örneklerde olduğu gibi “demek” fiilinin arkaik şekli olan “aymak” biçimini de tercih eder. Bazı örneklerde de kalıbı genişleterek; “aydur-dedim-dediler”, “dedim-dedi-dedim” ya da “dedi-dedim-dedi” üçlüsü biçiminde kullanır (Batislam, 2006: 59-71). Kadı Burhaneddin’in yanı sıra Ahmedî ve Nesîmî de divan şiirinde türün ilk örneklerini veren şairlerdendir (Alıcı, 2002: 3).

XV. yüzyıl divan şairleri de mürâca’a şiirlere ilgi göstermişlerdir. Şeyhî (Çağlayan, 2000: 75-84), Ahmet Paşa, Necâfî, Mesihî, Gammî (Ali Fenârî) ve Cem Sultan’ın şiirleri arasında mürâca’a örneklerine rastlanır (Alıcı, 2002: 3-7). XV. yüzyılın mürâca’a yazan divan şairlerinden biri de Karamanlı Aynî’dir. Âynî’nin mürâca’a gazelleri içerik, düzenleniş biçimleri ve “dedim-dedi” kalıbının kullanımı açısından dikkat çekici özelliklere sahiptir. Örneğin şair, sadece aşıkâne içerikli mürâca’a değil,

³ Araştırmalarımız sırasında kaside biçiminde yazılmış bir mürâca’a örneğine rastladık. Söz konusu kaside Mecmû’a-i Kasâ’id-i Türkiye adlı bir kaside mecmuasında yer alan 42 beyitlik kasidedir.

rindâne içerikli mürâca'a da yazmış, birbirini izleyen iki farklı gazelden birinde "dedim", diğesinde "dedi" kalıbını kullanarak iki gazelden bir müracâ'a gazel meydana getirmiştir. Şair bu gazellerinde diğdivan şairlerinin şiirlerinde karşılaşılan örneklerden farklı anlatım yolları geliştirmiştir. Seçtiği kendine özgü anlatımla söz konusu şiirlerinin daha ilgi çekici ve etkileyici olmasını sağlayabilmiştir (Batislam, 2007: 60-67).

XVI. yüzyılda da mürâca'a şiirlere ilginin artarak devam ettiği görülür. Yüzyılın önde gelen şairlerinin hemen hepsinin şiirlerinde bütün şiir olarak ya da beyitler hâlinde bu türün örneklerine rastlanır. Fuzûlî, İbn-i Kemâl, Âlî, Muhibbî, Rumelili Za'îfî ve Selâmî çeşitli nazım şekilleriyle mürâca'a yazmış, Bâkî, Zâtî, Hayâlî, Yahyâ Bey, Cinânî, Fevrî ve Selikî ise şiirlerinde mürâca'a beyitlerden yararlanmışlardır (Alıcı, 2002:8). Divan şiirinin başlangıç ve gelişme döneminden sonra XVI. yüzyılın sonlarından itibaren mürâca'a şiire olan ilgi giderek azalmış XVII. ve XVIII. yüzyıllarda örneği az olmakla birlikte bazı divan şairleri şiirlerinde mürâca'a beyitlere yer vermişlerdir (Alıcı, 2002: 12).

"Dedim-dedi" kalıbının kullanıldığı mürâca'a şiirlerin içeriğine bakıldığında genellikle âşıkâne şiirler olduğu görülür. Bu şiirlerde sevgilinin güzellik unsurlarının övgüsü yapılarak bunların âşık üzerindeki etkileri ve âşığın çektiği acı dile getirilir. Sevgilinin nitelikleri sıralanırken birçok örnekte genellikle sevgilinin dudağının özelliklerinden başlandığı dikkati çeker. Bu şekilde okuyucu adeta dudaktan dökülecek karşılıklı konuşmaya hazırlanır gibidir. Âşıkla sevgilinin ağzından geleneksel sevgili tipinin ve aşk anlayışının özellikleri sıralanır. Gazelerde beyit bütünlüğü içinde ve ağırlıklı olarak dize başında "dedim-dedi" kalıbının kullanıldığı örnekler âşıkla sevgili arasında geçen konuşmalar biçiminde düzenlenmiştir. Karşılıklı konuşma üslubuyla yazıldığı için nispeten bu tür şiirlerde kullanılan dil diğdivan örneklere kıyasla daha sadedir. "Dedim-dedi" kalıbındaki kelimelerin belirli aralıklarla ve çeşitli şekillerde tekrarı şiire canlılık getirip ahenk kazandırmaktadır. Âşıkla sevgili arasında geçen konuşmalar, soru ve cevaplar aracılığıyla şair, kişisel duygu ve düşüncelerini daha ilgi çekici şekilde okuyucuya iletebilmektedir. Divan şiirinde halk şiirine göre "dedim-dedi" ifadeleri daha farklı ve çeşitli söyleyiş şekilleriyle ortaya çıkar. Halk şiirinde bu ifade tarzı daha çok hazır gereç olarak kalıplaşmış biçimde, divan şiirinde ise çeşitlemeye gidilip tek düzelikten uzaklaşılarak kullanılır. Bu ifadelerin tek düze, sırayla kullanılması yerine zaman zaman farklı beyitlerde bulunması anlatıma canlılık getirir.

Mihrî Hatun Divanı'nda da özelliklerine değindiğimiz mürâca'a şiirlerin iki örneği vardır. Söz konusu şiirler dil ve anlatım özellikleriyle dikkat çeken örneklerdir. Mihrî Divanı'ndaki iki mürâca'a şiir de gazel nazım şekliyle ve aruzun "Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün" vezniyle yazılmıştır. Her ikisi de âşıkâne olan gazellerden biri 5 diğeri 6 beyittir. 1. gazelin redifi "ol didüm be-ser", 2. gazelin redifi ise, "didüm be-çeşm" dir. Redif kelimelerinin "dedim-dedi" kalıbının "dedim" parçasını içermesinin dışında dikkati çeken en önemli özellikleri "be-ser" ve "be-çeşm" ifadeleriyle iki gazelin redifiyle "başım gözüm üstüne" deyiminin verilmiş olmasıdır. I. gazeldeki "be-ser (baş üstüne)", II. gazeldeki "be-çeşm (göz üstüne)" bir araya gelince "belirtilen istekleri içtenlikle yapmayı kabul etme" anlamındaki "başım gözüm üstüne" sözü ortaya çıkmaktadır. Bu söz gazelerde verilen anlamla da yakından ilgilidir. Çünkü iki gazelde

de sevgilinin âşıktan istekleri vardır ve âşık bu istekleri memnuniyetle yerine getireceğini söylemektedir. İki mürâca‘a gazeli ve günümüz diline çevirilerini aşağıda veriyoruz:

I. Gazel

Didi dilber hüsnümün hayrânı ol **didüm** be-ser
Didi her dem ‘aşkumun giryânı ol **didüm** be-ser

(Sevgili, “Güzelliğime hayran ol; aşkımla daima ağla” dedi. “Baş üstüne” dedim.)

Didi hüsnüm gülsitânınun hezârân derd ile
Rûz u şeb bülbül gibi nâlânı ol **didüm** be-ser

(Sevgili, “Güzelliğimin gül bahçesinin binlerce derdiyle gece gündüz ağlayan bülbülü ol” dedi. “Baş üstüne” dedim.)

Didi Ka‘be kûyumun itsen tavâfın sıdk ile
‘İd-i vaslîmun hemân kurbânı ol **didüm** be-ser

(Sevgili, “Bulduğum yeri Kabe gibi doğrulukla tavaf etsen, kavuşmamın bayramının hemen kurbanı ol” dedi. “Baş üstüne” dedim.)

Didi yüz sür âsitânımda turup leyl ü nehâr
Sen de hıdmet-kârîmun der-bânı ol **didüm** be-ser

(Sevgili, “Eşiğimde durup gece gündüz yüz sür. Sen de hizmetçilerimin kapıcısı ol” dedi. “Baş üstüne” dedim.)

Didi ey Mihrî sana cânân gerekse cân vir
İmdi gel ‘aşkum yolunda fâni ol **didüm** be-ser (Mihrî Divanı, G. 38, s. 234)

(Sevgili, “Ey Mihrî sana sevgili gerekse can ver. Şimdi gel aşkımin yolunda fâni ol” dedi. “Baş üstüne” dedim.)

II. Gazel

Didi cânân terk kıl yolumda cân **didüm** be-çeşm
Didi çeşmüm hûnîdür tiz ol hemân **didüm** be-çeşm

(Sevgili, “Yolumda canını terk kıl, gözüm kan dökmeye meyillidir hemen çabuk ol” dedi. “Göz üstüne” dedim.)

Didi ebrû-yı kemânım atsa gamzem tîrini
Sîneni her dem ana eyle nişân **didüm** be-çeşm

(Sevgili, “Yay kaşım yan bakış okunu atsa sineni her an ona hedef yap” dedi. “Göz üstüne” dedim.)

Didi serv-i kaddimün gelse hayâli dîdene
Gözlerün yaşın revân eyle revân **didüm** be-çeşm

(Sevgili, “Servi boyumun hayali gözüne gelse göz yaşlarını akıt” dedi. “Göz üstüne” dedim.)

Didi la 'lüm yâdına cân meclisinde mâ-hazar
Nûş kıl dil sâgarından tolu kan **didüm** be-çeşm

(Sevgili, "Can meclisinde lal dudağımın hatırlanmasına hazır ol. Gönül kadehinden dolu kan iç" dedi. "Göz üstüne" dedim.)

Didi kim gel itlerümden yâd olma bir nefes
Âsitânüm gûşesinde tut mekân **didüm** be-çeşm

(Sevgili, "Köpeklerimden bir an uzak durma gel eşiğimin köşesinde onlarla nöbet tut" dedi. "Göz üstüne" dedim.)

Mihrî'ye bir bûse in 'âm it **didüm** dilber **didî**
Sen de gel şükâne teslîm eyle cân **didüm** be-çeşm (Mihrî Divanı, G. 109, s. 271-272)

("Sevgiliye, Mihrî'ye bir öpücük ver" dedim. "O da sen de gel buna teşekkür edip canını teslim et" dedi. "Göz üstüne" dedim.)

"Dedim-dedi" kalıbıyla yazılan gazelerde çoğu zaman konuşmada kalıbın I. parçası âşık, II. parçası sevgili için kullanılır. Söze genellikle de âşık başlar. Ancak Mihrî'nin mürâca'a şiirlerinde kalıbın kullanımında sıra değişikliği yapılmıştır. Mihrî Hatun bir kadın şair olarak "dedi" sözleriyle dizelere başlayıp önce sevgilinin isteklerini, "dedim" sözüyle dizeleri bitirerek de âşığın (kendisinin) düşüncelerini dile getirmiştir. Böylece bir rol değişimi yapmış gibidir. Kadın şair olması nedeniyle kendisini diğer şairlerin yaptığı gibi âşık değil sevgili rolünde göstermesi beklenirdi. Ancak Mihrî geleneği sürdürmüştür. Örneğin; İlk gazelin birinci beytinde âşık, sevgilinin kendisinden istediklerini ve kendisinin de baş üstüne diyerek bunları kabul ettiğini anlatır. Beyitte kalıp tersine çevrilmiş, önce sevgili sonra âşık konuşmuştur. Âşıktan ziyade sevgili ve onun istekleri öne çıkmış, âşığın sevgilinin isteklerini emir gibi kabul edip yerine getirmeye hazır olduğu söylenmiştir. Böylece âşık ya da şair sevgiliye öncelik vererek onun kendisi için önemli ya da değerli olduğuna dikkat çekmiştir. Yine aynı şekilde II. gazelin ilk beytinde de âşık önce sevgilinin kendisinden istediklerini sonra da kendisinin cevabını verir. Sevgili âşığın onun yolunda canından vazgeçmesini ister, âşık da bunu kabul eder.

Sevgili "ol" kelimesiyle birlikte kullandığı ifadeler aracılığıyla hem âşığa emir vermekte hem de onun nasıl bir âşık olmasını istediğini anlatmaktadır. Aynı zamanda sevgilinin âşığın olmasını istediği şeylere dair emirleri ortaya çıkarmakta buna karşılık âşığa da emirlere itaat edeceğini bildiren cevabı vermek düşmektedir. Bu şiirlerde yer verilen sevgili tipi gelenekteki sevgili tipine benzemekle birlikte biraz daha farklı yönleri de bulunmaktadır. Sevgilinin nazı, âşığa ilgisizliği bilinen yönleridir. Fakat buradaki sevgili tipinin emir veren ve âşığın davranışlarını yönlendiren özellikleri dikkat çekicidir.

Mihrî'nin mürâca'alarını diğerlerinden farklı yapan özellikler "dedim-dedi" kalıbının kullanımı, dil ve anlatım özellikleri ve içerik açısından da âşıkla sevgili arasındaki konuşmanın seyrinde görülen değişikliklerdir. Mihrî öncelikle mürâca'alarında "dedim-dedi" kalıbını ters çevirerek "dedi-dedim" şeklinde kullanmıştır. Mürâca'aların ilk

beyitlerinde her iki dizinin başında “dedi” sonunda ise “dedim” iki kez, diğer beyitlerin her birinde de beyit başlarında “dedi” sonlarında “dedim” kalıbı birer kez tekrar edilmiştir. Yalnız ikinci gazelin son beytinde şair farklı bir uygulamaya giderek kalıba “dedim-dedi-dedim” biçiminde üçlü şekilde yer vermiştir. Çoğu mürâca‘a örneğinde “dedim-dedi” sırasıyla ve her beytin dize başlarında bulunurken Mihrî bu düzenin dışına çıkmış farklı bir uygulamaya gitmiştir.

Mihrî mürâca‘alarında bazı deyimlerden de yararlanmıştıdır. Bunlar arasında “can vermek”, “can teslim etmek”, “kurban olmak”, “yüz sürmek”, “kan içmek” vb. örnekler vardır. Asıl dikkat çekici olan bir başka kullanım da her iki mürâca‘anın sonunda redif olarak bulunan “be-ser”, “be-çeşm” ifadelerinin oluşturduğu bütünlükle “başım gözüm üstüne” deyiminin ortaya çıkmasıdır.

Ayrıca Mihrî'nin mürâca‘alarında diyan şiirinin geleneksel motif, benzetme ve mazmunlarına da yer verilmiştir. Bunlar arasında “gülîstân-bûlbûl”, “Kâbe kûy”, “hûnî çeşm”, “kemân-eburû”, “gamze tîri”, “sîne-nişân”, “sery-kadd”, “la‘l dudak” vb. sayabiliriz. Özellikle II. gazelin “be-çeşm” redifine bağlı olarak gözle ilgili benzetme ve unsurlar bakımından zenginliği dikkati çekmektedir.

Mihrî Divanı'nda incelediğimiz mürâca‘a gazellerin yanı sıra “dedim-dedi” kalıbının değişik şekillerde kullanıldığı birkaç mürâca‘a beyit örneğine de rastladık. Bu tür beyitlere aşağıdaki örnekleri verebiliriz:

Bugün bir gonca-fem gördüm **didüm** kim hey ne cândur bu

Didiler bu ruh-ı zîbâ-yı sorma özge cândur bu (Arslan, 2007: 284)

Didi kaddüm hayâlini derûn-ı dilde muhkem tut

Didüm kim bir elif gibi bu cân içre nihândur bu (Arslan, 2007: 284)

Didi şükrâne vashmçün vir evvel baş u cân **didüm**

Yolında öldüğüm çokdan yoluñda der-miyândur bu (Arslan, 2007: 285)

Didüm yüzüñi görmedüm evvelki görîşte

Burka‘ götürüp açdı yüzün **didi** gör işte (Arslan, 2007: 295)

Sonuç

XV. yüzyıl Divan şairlerinin ilgi gösterdiği, Divan şiiriyle halk şiirinde ortak kullanılan ve bu iki şiir anlayışının birbirine en yakın örnekleri olarak kabul edilebilecek “dedim-dedi” kalıbına dayalı anlatım ve söyleyiş biçimine kendi sanat anlayışı, bilgi birikimi ve beğenisi doğrultusunda Mihrî Hatun da iki gazelinde yer vermiştir. Mihrî Hatun yazdığı iki mürâca‘a şiir aracılığıyla geçmişten gelen bu kalıp anlatım biçiminin sonraki dönemlere taşınmasına, ilgi görmesine ve gelenekleşmesine katkıda bulunmuştur diyebiliriz. Ayrıca bu anlatım biçimini bilinen örneklerinden farklı kullanarak şiirlerini üslup ve içerik açısından zenginleştirip dikkat çekici hale getirmiştir.

Mürâca‘a şiirlerinde şair, sevgiliyi âşıkla karşılıklı konuşarak okuyucunun ilgisini çekecek bir anlatım şekli ortaya koymuştur. Sevgiliyle âşık arasında geçen konuşmalar, soru ve cevaplar aracılığıyla şair, kişisel duygu ve düşüncelerini daha ilgi çekici şekilde

okuyucuya iletebilmiştir. Sevgilinin özelliklerini ve âşıktan beklentilerini dile getirmiş, sevgilinin ağzından geleneksel sevgili tipinin ve aşk anlayışının özelliklerini anlatmıştır.

Mihri mürâca'ya şiirlerinde az da olsa deyimlere yer vererek, yazı diliyle konuşma dilini bir arada kullanarak şiirlerinin farklı bir üslup kazanmasını sağlamıştır. Ayrıca, bu şiirleri soru cevaplarla ve karşılıklı konuşma üslubuyla yazdığı için diğer örneklerle kıyasla daha sade bir dil kullanmıştır.

Mürâca'ya örneklerinin özellikle divan şiirinin başlangıç ve gelişme dönemlerinde daha çok görülmesi bu anlatım biçiminin hazır kalıp olması nedeniyle şaire kolaylık sağladığını düşündürmektedir. Ancak her ne kadar mürâca'ya örneklerinde "dedim-dedi" kalıbını esas alan belirli bir anlatım biçimi bulunsa da Mihri'nin mürâca'ya gazellerinde olduğu gibi şairler kendi bilgi birikimleri, şairlik yetenekleri ve estetik zevkleri doğrultusunda bazı değişikliklere gitmişlerdir. Mürâca'ya örneklerinin tamamı incelendiğinde, mürâca'aların özellikleri ve divan şiirindeki yeri konusunda daha sağlıklı değerlendirmeler yapmak mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

- Alıcı, L. (2002), "Klâsik Türk edebiyatında mürâca'ya şiirler", *İlmî Araştırmalar*, Güz, S. 14, İstanbul, ss. 1-15.
- Ayan, G. (1990), "Mihri Hatun ve şiirleri", *Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, C. 5, S.13, Ocak 1989, Ankara, ss. 23-32.
- Batıslam, H. D. (2000), "Divan şiiriyle halk şiirinde ortak bir söyleyiş biçimi (Mürâca'ya-Dedim-Dedi)", *Folklor/Edebiyat*, C.VI, S. 22, Ankara, ss. 201-211.
- _____ (2006), (2006), "Kadı Burhaneddin Divanı'nda dedim-dedi kalıbının kullanımı üzerine", *Folklor/Edebiyat*, C.14, S.56, 2008, Ankara, ss. 59-71.
- _____ (2007), "Karamanlı Aynî'nin mürâca'ya gazelleri", 730. Türk Dil Bayramı ve Yunus Emre'yi Anma Etkinlikleri, *Karaman Dil-Kültür ve Sanat Dergisi*, Karaman, ss. 60-67.
- Çağlayan, B. (2000), "Şeyhî'nin mürâca'ya tarzındaki iki gazeli", *Kütahyalı Şairler Sempozyumu I*, (4-5 Haziran 1998 Kütahya), Kütahya, ss.75-84.
- Devellioğlu, F. (1993), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Yay. hzl. Aydın Sami Güneşçi, 11. Baskı, Aydın Kitabevi, Ankara.
- Ercilasun, A. B. (1985), "Başlangıcından XIII. yüzyıla kadar Türk nazım ve nesri", *Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri, Tarih-Antoloji-Ansiklopedi*, C.I, Ötüken-Söğüt Yayınları, İstanbul, ss. 3-197.
- Erünsal, İ. E. (2005), "Mihri Hatun" mad. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.30, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, ss. 37-38.
- Karavelioğlu, M. A. (2011), *Mecmû'a-i Kasâ'id-i Türkiyye*, Titiz Yayınları, İstanbul.

Kaya, T. T. (2008), *Âşık Tarzı Şiir Geleneğinde "Dedim-Dedi"*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli.

Mihri Hâtun Divânı, (2007), (hzl. Mehmet Arslan), Amasya Valiliği Yayını, Yayın No:24, Ankara.

Yardımcı, M. (1998), *Başlangıcından Günümüze Halk Şiiri, Aşık Şiiri, Tekke Şiiri*, Ürün Yayınları, 1. Baskı, Ankara.